

FRÅN ONSALA TILL ALTONA

Den där Mary

1795 reste Mary Wollstonecraft runt i Skandinavien på jakt efter en skeppslast med försvunnet silver. Nästan 230 år senare ger sig Katarina Bjärvall ut på samma rutt. Men det som skulle bli ett vilsamt arbete blev två års grubblerier och ett svällande manus med tusen fotnoter.

av KATARINA BJÄRVALL illustration DENNIS ERIKSSON

Handwritten text in a cursive script, likely a quote or a passage from a letter or manuscript. The text is partially obscured by the illustration of Mary Wollstonecraft's head and shoulders.

Mary Wollstonecraft
- engelsk författare,
kvinnoörightsaktivist,
feministisk filosof och
upplysningsfilosof. >>

Stockholm den 6 november 2019, onsdag
Lunch med min förlagschef Pelle Andersson. Han har dubbelbokat sig och har en annan lunch efteråt, så det är bara jag som äter. Min förra bok – en granskande reportagebok – har flyttat hemifrån, så vad ska jag skriva nu? Jag har tre idéer: en lätt, en svår, och en i den än så länge okända genren sakpoesi.

Ta vilken du vill, säger Pelle och ser hungrigt på min fiskgryta.

Jag tänker på de oroligheter som härjade i mig inför publiceringen av den förra boken: Var den sann? Hade jag belägg? Hur förbannade skulle folk bli?

Då tar jag den lätta, säger jag.

En bok om Mary Wollstonecrafts resa i Skandinavien. Döda människor i skriftliga källor. Så vilsamt.

Fisksältra vintern 2020

För ett antal år sedan råkade jag läsa Mary Wollstonecrafts bok om resan till Skandinavien sommaren 1795, samtidigt som jag snubblade över något hon skrivit i ett annat sammanhang: »Konsten att resa är en gren inom tankekonsten.« Det slog mig att hennes resa illustrerade det, och mer: den visar också på konsten att känna, drömma och, kanske viktigast, fantisera.

Katarina Bjärvall – med huvudet fullt av Wollstonecraft.

FOTO: ANNA DRVNIK

Men journalist som jag är börjar jag inte med drömmar och fantasier utan med research. Och eftersom jag är historie-rookie måste jag gå metodiskt till väga: Vilket kommer först, renässansen eller romantiken, frihetstiden eller upplysningen?

Det första halvåret bara läser jag. Maffiga verk om svensk, norsk och dansk historia. Mary Wollstonecrafts alla utgivna brev. Den handfull biografier som finns om henne och ett par små skrifter som faktiskt getts ut om hennes resa och som klargör dess motiv: På uppdrag av sin dotters far sökte hon en försvunnen skeppslast med silver.

Dessutom läser jag förstås Mary Wollstonecrafts alla egna böcker, några av dem för andra eller tredje gången. I reseskildringen lyser en mening emot mig, liksom gulmarkerad: »Jag lutade mig mot ett spjut som stack hål på mitt hjärta.« Att denna geniala fritänkare, som än i dag beundras världen över, kunde vara ett sådant rö för sina egna känslor, det är ett mysterium värt att utforska.

Och en tanke att lyfta till en boktitel.

Fisksältra 22 mars 2020, söndag

Coronans tid. Jordan ryter ifrån mot mänskligheten: Lugna er. Och mänskligheten – som morskt trotsat klimatförändringarnas alla maningar till lugn – lyder faktiskt. Människorna är besynnerliga maskiner, som Mary skrev.

Onsala 6 juni 2020, lördag

När Mary Wollstonecraft steg iland den 26 juni 1795 var det på Onsalahalvön hon hamnade. Men exakt var? Det vill jag veta, så jag kör en gammal Skoda mot sydväst genom Sverige. Det känns som när jag var 21 år och stod med tummen ut över vägen mot Brindisi. Då hade jag en ryggsäck sprängfull med idéer och reslust, nu har jag en mobil späckad med tider, namn och avtalade besök.

Mitt första möte är med Jan Olsson, amatörhistoriker som leder guidningar

på Onsala. Vi stegar ut på Mönster, en av halvöns yttersta uddar där Mary kan ha landstigit tillsammans med dottern Fanny och barnjungfrun Marguerite som var med på resan.

En ljum försommarvind vädrar det gula fjolårsgräset.

Det luktar hav, säger jag.

Inte, säger Jan Olsson, hav luktar inget, det som luktar här är strand, rång. Land.

Vi letar efter ättlingar till styvmorsviolerna och smultronen som Mary och hennes dotter Fanny plockade sin första kväll i Skandinavien, men vi hittar dem inte.

Onsala den 7 juni 2020, söndag

Journalistiskt fotarbete: Bergsklättring för att hitta platsen där Mary kan ha stått och spanat ut mot havet, dörrknackning på hus som kan vara de där hon övernattade, tjuv för att få Vagnsmuseet öppnat så att jag kan se hur hon reste. Vid min sida har jag den 85-åriga Onsalapatrioten Florens Vidén som inte störs av några corona-rekommendationer utan bestämt kommenderar in mig i sin lilla bil. Men några styvmorsviolser ser vi inte.

Jag får tag på Olle Hydén, chef inom räddningstjänsten, fritidsfiskare och en gång i tiden amatörskådespelare i ett litet stycke om Marys landstigning på Onsala. Hans exfru har en teori om var den skedde, så efter jobbet erbjuder han sig att köra mig i sin motorbåt längst ut på Skalla udde.

Det är stilla. Vi gör fast båten vid en klippa, varm som en människorygg. En gulsparv visslar sin räkneramsa, en strandskata lyfter och västergöken gal.

Och där är de ju, violerna, små klickar av lila och smörgult i det gröna.

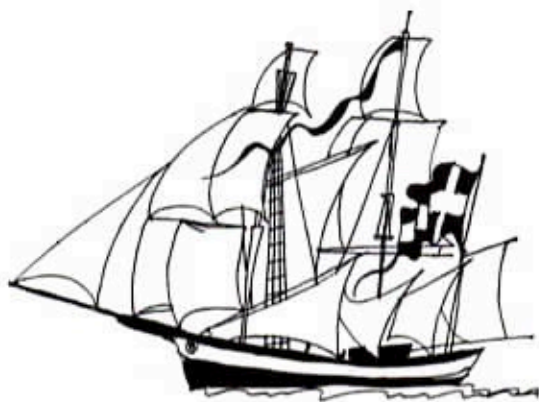
Man brukar kunna plocka smultron här också, säger Olle Hydén.

Det avgör saken för mig: Här var det. Sannolikt.

Kviström 10 juni 2020, onsdag

Det är nästan midnatt. Jag är den första gästen på minst sjuttio år som bor här,

MARY WOLLSTONECRAFT OCH HENNES SKANDINAVISKA RESA

- Den engelska författaren och filosofen Mary Wollstonecraft (1759-1797) är mest känd för sin bok *Till försvar för kvinnans rättigheter*, men hon har också skrivit om mänskliga rättigheter ur bredare perspektiv och om pedagogik och barnuppfostran.
- Några år i början av 1790-talet, under den franska revolutionens våldsammaste skede, bodde hon i Paris och skrev en bok om revolutionen. Det var i Paris hon träffade sin älskare, amerikanen Gilbert Imlay, och fick dottern Fanny med honom.
- Sommaren 1795 tillbringade Mary Wollstonecraft i Skandinavien, på jakt efter en skeppslast med silver som Imlay förlorat. Med på resan fanns den 1-åriga Fanny och barnjungfrun Marguerite. De steg i land på Onsahalavön söder om Göteborg och tog sig sedan upp genom Bohuslän, innan Mary ensam fortsatte över till Norge och reste runt på sydkusten i sex veckor. Sedan återvände hon till Sverige och återförenades med Fanny och Marguerite i Göteborg. Sällskapet fortsatte till Köpenhamn och så ner genom Danmark till Altona, då Danmarks sydligaste stad, i dag en del av Hamburg.
- Efter resan gav Mary Wollstonecraft ut reseskildringen *Brev skrivna under en kort vistelse i Sverige, Norge och Danmark*. Boken charmade hennes författarkollega William Godwin så pass att han förälskade sig i henne. De blev ett par och fick en dotter som fick sin mors namn och som i tjugooårsåldern, som Mary Shelley, skulle komma att skriva boken *Frankenstein*. Men det fick hennes mor aldrig uppleva, hon drabbades efter förlossningen av barnsängsfeber och dog i september 1797.

